

Mihai Dan: Istoria ce am petrecut în crâncenul război, Satu Mare, 2008, 199p. (*Ilie Gherheș*)

Motto: Austro-Ungaria era: „... o armată mergând de soldați, o armată șezândă de funcționari, o armată în genunchi de popi și o armată târâtoare de denunțatori” (apud, Zorin Zamfir, *Istoria universală contemporană*)

Mihai Dan: Istoria ce am petrecut în crâncenul război – un document paradigmatic al literaturii istorice de sertar

Istoria unui popor este istoria învățată după ultima ediție de manual; cu alte cuvinte, Istoria a plătit cel mai greu tribut regimurilor politice. În atare circumstanțe, modul de împachetare și de prezentare a adevărilor istorice a fost foarte divers, mergând de la prezentarea sa esopică, până la diverse alte forme ale aventurii intelectuale.

După revoluția română din 1989, în cazul nostru al românilor, generic vorbind, zestrea Zeiței Clio s-a mai îmbogățit cu încă două izvoare istorice cvaziinfailibile: documentele serviciilor secrete, pe de o parte și memorialistica, respectiv istoria orală sau istoria încifrată a jurnalelor de autor.

Paradoxal, dacă în primul caz, cel al documentelor vremii, desecretizate, caracterul descriptiv informativ al funcționării sursei ce l-a produs îi asigură și un grad foarte mare de obiectivitate, în cel de-al doilea caz, în speță al jurnalelor de orice natură, gradul de subiectivitate este mult mai consistent, autorul fiind mai intim în exprimare, aproximează mai mult. În ambele cazuri însă avem de-a face cu detalii, cu nuanțe care sporesc, care îmbunătățesc, care luminează revelator obiectul de referință.

Cartea de față, în fapt un manifest de credință, o carte mărturie: Mihai Dan: „Istoria ce am petrecut în crâncenul război”, Editura Muzeului Sătmărean, 2008, 199 p., ni se relevă, ni se decriptează ca o spovedanie sinceră și curată a unui om copleșit, strivit uneori de amplitudinea evenimentelor la care lua parte.

Analizând produsul tipografic propriu-zis, respectiv o ediție îngrijită de Viorel Ciubotă și Ion M. Botoș nu poți să nu te încerce o admirație istorică față de aventura cărturărească a celor doi „coautori”. Prin urmare, după Prefața și Cuprinsul de rigoare și după conținutul propriu-zis al jurnalului de front și de viață, editorii de față se străduiesc să ne îmbunătățească spiritual în plus oferindu-ne spre lămurire: Note(le) bibliografice de subsol, un Glosar absolut necesar și chiar un Indice de locuri, apreciem noi ca fiind obligatorii datorită caracterului poliglot și multistatal al respectivelor denumiri de-a lungul istoriei. Ca o predestinare totuși, și subliniem asta nu dintr-o subiacentă pudoare cărturărească sau benignă complicitate academică, vom remarca faptul că titlul(!) respectivei izbânzi editoriale nu acoperă, pe de-a-ntregul, conținutul întregului excurs memorialistic autobiografic (ultima însemnare referindu-se la anul 1954, sic!).

Revenind, însă la textul propriu zis al cărții vom observa, dintru început, frumusețea de roman, autobiografic până la un punct, modul în care personajul nostru istoric, insignifiant în marea ecuație beligerantă, reușește totuși să se învețe, să se împace cu propria-i soartă, scrutând fragmente de lume, de realitate, elemente decupate din marele iad dezlănțuit peste sine și lumea sa.

Silit să facă față unei situații limită, crâncenă, de prea multe ori morbindă, eroul nostru apelează la instrumentarul existențial sărăcăcios al religiei, al credinței și al moralei (evident, tot creștină) depunând, de multe ori, armele, rugându-și moartea, dar trezindu-se după fiecare moment de deznădejde, uimit și uluit că mai este viu într-un alt teritoriu, sub alte orizonturi ale speranței, ocrotit de soartă, acoperit de o bucată de cer așezat când deasupra Mocirei sale, când deasupra casei sale, când deasupra soției sale, a copilăriei s.a.

De la un capăt la altul al acestor rânduri, cititorul rămâne copleșit de umanitatea religioasă a celui ce mărturisește un comportament aproape manifest în situații provocatoare, dezumanizate, iar soluțiile găsite și practicate, întotdeauna în cuprinsul matricei creștine ne ajută, pe cititori, să-i înțelegem suprema poreclă înobilatoare „a lui Dumnezeu”. Mereu uimit că încă este viu, „omul lui Dumnezeu” are o relație specială cu divinitatea, aflat la limita încercărilor, s-ar fi înfruptat din „fructul” oprit al dragostei de femeie, aflat fiind pe frontul din Croația, precum toți camarazii săi, întrunite fiind toate auspiciile seducției, dar printr-o genială justificare uman religioasă n-o poate face

deoarece nu-i sigur că nu va muri în următoarea luptă, neavând timp până atunci să se spovedească și ar muri, probabil, „stricat”: „...dar nevasta era frumoasă și tânără și când nu era bărbatul acasă mă chema să-i ajut una alta, apoi mă duceam cu ea în pivniță și îmi da să beau vin și mă silea să beau tot mai mult... Ea poate că gândea ceva, dar a mea minte nu era acolo, mă feream de ea ca să nu mă prindă în zmac, că era bătaie și mă temeam să nu mor păcătos” (pag. 27). Apoi condiția „idilică” a războiului la un moment dat răsună descrisă astfel: „Și în Randița erau tare frumoase femeile și mai toate umblau cu sumna ridicată ... și picioarele albe ... cât că acolo n-au dus dor cătanele de nimic. Seara de la cinci ceasuri până la 9 ceasuri aveau rost și mergeau în vecini unde se strângeau 2 ori 3 neveste laolaltă. Și eu cu Roman din Desești mergeam în vecini și ne aduceam nevestele din pivniță și se jucau cu noi, ziceau că și bărbații lor se joacă cu femeile noastre, ca ele cu noi, ca așe-i lumea amu, să se împrumute unul cu altul, dar pe mine Dumnezeu m-o ferit de aceea minte, că beat n-am umblat” (pag. 27).

Exemplele acestea cu scene în care apar femeile limită, femeile ispite, femeile binefăcătoare în situații extraordinare ar putea continua, ele fiind relatate în carte în număr de aproape 30.

În general, în toate situațiile în care vine în contact cu femeile, „eroul” nostru își arogă o atitudine critică, uneori acuzatoare la păcatele săvârșite de femei și la echivalența acestora în vicisitudinile aduse de război, el rămânând să judece, să analizeze în cuprinsul unei matrice țărănești moralizatoare. Este și cazul unei scene dintr-un spital de campanie unde intervin atât femeile civile, cât și călugărițe: „Eu nu știu fete sunt ele ori femeile, numai văd că tare bine bagă de seamă de noi și noapte îs lângă noi și ne învelesc pe care îl află dezvelit.

Amu în 25/VIII (1916) cunosc că femeile acestea nu sunt toate bune, că dintr-o ciurdă se cunoaște care vacă se lungă” (pag. 92).

În aceeași ordine de idei se prezenta a fi și spitalul de campanie din Cosa, unde în îngrijirea răniților s-au implicat și cele 15 călugărițe de la biserică, actante ale unor scene demne de un mare film psihologic: „Călugărițele dacă o luat seama că ceilalți nu vreau mere la biserică, nu-i nici scula, fără de-a dreptul venea la mine, cum era vilonul aprins îmi găsea patul. Odată cum vine să mă scoale voiește sa-mi tragă procutu de pe mine, dar fără larmă să nu se scoale și cei feciori. Eu stau pe pat că n-am putut să mă scol din ea că am dormit dezbrăcat și membrul urinar îmi sta în sus și mi-a fost rușine să mă scol fiind ea de față, dar mi-am tras procutul pe mine și am șezut culcat pe pat. Ea vede că ce hibă este și îmi trage procutul cu toată puterea, răzând... Eu apoi am rămas gol în pat și am dat să mă acopăr cu un lepedeu dar și acela mi l-o luat, apoi se omora de râs de mine. Apoi am văzut eu că nu toate călugărițele îs cinstite” (pag. 99).

Un alt mare merit al rândurilor la care făceam referință este acela al descrierii corecte, reale a condițiilor în care s-a purtat războiul, a vicisitudinilor acestuia: „iunie 1915. Odată am mâncat toți scoarță de fag cu lăcomie, cum ai mânca struguri. Deodată zice George Hrițului către mine: <<Dă măi Dan ... oare ce ar fi să te vadă Ileana, femeia d<umnea>tale, or să știe că ce mănânci? Să te vadă dar, ar și muri de scârbă și de supărare >> Numai mi-au sărit lacrimile, dar n-am răspuns, ca să nu-mi pierd vremea, că toți ne întrețeam în a beli scoarță și a mânca ... Apoi pomii care erau la îndemână, poamele atunci țâpau floarea, noi le mâncam” (pag. 35).

Și, ca și cum nu ar fi de ajuns, această dramatică scenă se sfârșește într-un mod cum se poate mai ilustrativ, respectiv cu bătaia unor militari care nemaiputând sta în picioare de foame, îndrăznesc să le ceară superiorilor câteva grame de pâine: „Atunci laidamantul ne dă câte 2 pâlmi zdravene la unul și ne porunci să mergem și să lucrăm că de nu ne împușcă” (pag. 36). Fie și din aceste scene, virtualul nostru cititor este invitat la o reflecție mai adâncă, mai conformă cu realitatea cel puțin vizavi de ceea ce avea să se încetățenească drept mit al „armatelor civilizate”, expresie care va face carieră în literatura diversionistă interbelică și va fi inclusă în inventarul diplomațiilor revizioniste vestice.

Această luptă cu sine însuși pentru supraviețuire duce uneori ființa umană până la cele mai degradante gesturi animalice, neînțelese decât de către aceia care au experimentat foamea: „De foame să te ferească D<umnezău> când ești sănătos că aceea îi mai rea ca boala, fie cât de mare” (pag. 79).

„Astăzi în 7/VII (1916) am mers la lucru cu feciorii și am găsit pe drum balegă de cai și toți am avut lucru a căta ceva grăunțe în balegă cum cată păsările iarna, găseam grăunțe de mălai și le

mâncam, care le bălegau caii. Așa am fost de flămânzi! Am găsit și eu 10 grăunțe și nu vreau da pe 10 coroane” (pag. 80).

Războiul efectiv a însemnat însă luptă propriu-zisă, a însemnat noroc și destin, a însemnat întâlniri repetate cu moartea: „Noiembrie 1915. Odată am mers după scânduri, unul după altul și au tare bătut cu șferhabițe și, deodată, la doi de dinapoia mea le-am luat capurile cum le vrea tăia cu firisău și au murit. Și dinaintea mea pe doi i-am rănit și eu am rămas între ei dacă am avut să bidesc. Cei morți au fost un jid din Budești, Muskaly, la care i-au crăpat capul în două și i-o dus și o lature de cap. Celălalt a fost Anderco din Vișeu la care i-o luat capul hăt, dar nici unul nu o apucat a zice nici un cuvânt, dar capul lui Anderco au jucat oleacă (pag. 49).

Suficient de divers s-a arătat a fi și diapazonul tactic al ducerii războiului. Din inventarul acțiunilor de diversiune nu au lipsit răspândirea incertitudinii, a neîncrederii ș.a. Acest mod de a purta lupta se propagă până jos, la nivelul trupei, care rămâne de neclintit în unele cazuri, iar scena alunecă spre un ușor bucolic. „Odată au ieșit italienii afară din decunguri că erau cam la 20 de pași de noi. Noi încă am ieșit și am grăit cu ei, multă vreme, căci nici noi n-am împușcat, nici ei. Noi îi chemam să vie la noi și unui țigan i-o fost cetera acolo și au zis în ea. Italianii jucau pe decung deasupra și arătau uiegi, ziceau că au palincă noi încă le arătam și așa au venit vreo câțiva la noi și i-am prins” (pag. 60).

Șirul unor astfel de incidente de front mai numără și scene în care unor morți li se taie degetul pentru a li se recupera inelul de aur sau atitudinea total diferită față de italienii fugiți din calea frontului înspre Italia și cei trecuți linia frontului înspre imperiu ș.a.

Ca o boare a dimineții, ca o rouă ce-l stâmpăra dimineața când cosea fânul în Apșa lui, pe Mociră, așa îl răcorea și-l reanima de fiecare dată gândul la satul său drag, la iubita lui muiere, așa încât aproape tot ce asimilează nou este trecut prin filtrul sigur al baștinei: „om muntos ca George al Bobului” (pag. 27), „un izvor cum vine la Plăiuț” (pag. 72), „toată ziua ne scăldam că este un tău cât îi Mocira de mare” (pag. 83), „Aici văd din gheizăș cum lucră cu fânul, Doamne cum mă doare la inimă că de 2 ani n-am făcut nici o claiie” (pag.87), „Orașul Budapesta îi tare frumos oraș... Unde este târg de toate, este acoperit cu sticlă, așa-i ca Mocira de mare” (pag. 94), ș.a.

O altă coordonată a sensibilității naratorului o reprezintă raportarea sa la unele momente definitorii ale universului său, el fiind silit să aleagă de partea cui este ca român, ca om, ca ființă puternic încurcată de planurile stăpânirilor pe care este silit să le îndure sau să și le dorească, de o totală resemnare în fața destinului implacabil.: „Astăzi în 28 (VIII, 1916) am căpătat știrea tristă că se scoală și România pe noi (pag. 92), „În 25/V/1917 au venit aeroplane de-ale rusului până la Sighet și au aruncat bombe” (pag. 110). „Apoi tot astăzi (21 X 1916) m-am preumblat cam un ceas pe lângă Casa Țării și lângă a lui Tisa, și curia Țării, așa frumos este pe lângă ele și drumul tot îi flostărnit, așa-i de lat ca 200 stânjeni în toate laturile și apoi sunt ici și colea flori îngrădite în drum” (pag. 96) sau „Amu nu-i destulă grijă pe capul meu aici, dar aud că vin Rușii pre Maramureș, au rupt frontul în Galiția ... apoi îi sărăcia noastră ...” (pag. 77), ș.a.

Cu siguranță că sunt multe icoanele de viață în fața cărora recenzorul nostru a rămas uimit și a încercat să le transmită urmașilor; ne vom opri acum asupra uneia de o plasticitate obligatorie deoarece însăși zeița Istoriei, Clio, cea nedumerită aflată în situația semenului nostru ar rămâne rece ca la teatru. Efervescenta sfârșitului de an 1918 îi oferă eroului nostru șansa de a lua o nouă decizie, anume aceea de a fi unul din participanții cu credențional, la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, din 1 Decembrie 1918. În Maramureș, însă, semințiile conviețuitoare aici au fost foarte disputate și cu greu mare s-au putut lămuri lucrurile: „Noiembrie 1918. Apoi toate neamurile și-au hotărât soarta și au făcut țara sa. Cehii au format Cehia, românii din Ardeal s-au unit cu România veche, rușii din Maramureș s-au unit cu cehii. În decembrie au venit polonii (greșit, n.n. I.G., este vorba de ucrainenii) la noi și la Sighet, armata română era în Ardeal. Așa un lucru o fost că numai în vis se întâmplă așa ceva. Românii de dincolo de Tisa așteptau românii. Rușii de dincoace de Tisa s-au împărțit, o samă așteptau ucrainenii, o samă cehii, dar deodată au venit polonii! Au fost mai lotri și au ocupat Sighetul! La noi erau mai multe trupe de poloni. Noi românii din Apșa am scutit pe jandarmii unguri de armata polonă. Numai ce auzim că a doua zi este război la Sighet și Cămară cu armata română cu polonii. Multe trupe de poloni au fugit peste hotarul nostru, apoi au ocupat tot Maramureșul, românii.

Când au venit la noi jandarmii de români, au predat jandarmii unguri la români, cazarma și jandarmii de unguri au dat un banchet la jandarmii români. A doua zi jandarmii de unguri și-au luat rămas bun de la mine și de la alții cu care au trăit în prietenie și s-au dus la Hust că acolo era granița României. La noi au șezut românii mai bine de un an și în 1921 au venit cehii, mai întâi au venit la noi jandarmii și ne-o ocupat” (pag. 136-137).

Devenind mai relativ în exprimare și mai selectiv în enumerarea evenimentelor ce s-au mai succedat, cronicarul nostru amintește, aproape ca pe un fapt divers, atât revenirea teritoriului din dreapta Tisei la Ungaria, cât și bejenia polonezilor prin satul său, chiar prin casa sa, ș.a. Frământările revizioniste de după cel de-al doilea război mondial le percepe ca pe niște fapte ale istoriei aproape impersonale: „În 1/II (1945) Sighetul s-au predat la ucrainenii. Românii de pe cele sate au vrut a veni la Sighet și armata și miliția rusească au împușcat în ei” (pag. 153).

Aflat în epicentrul unei degringolade de nedescris a intereselor marilor puteri în zonă și proiectându-le mereu pe ecranul mare al evenimentelor marelui război, în situația în care el este preocupat de problema achitării cotelor de război, de pierderea privilegiilor locale și după ce precizează că „În ziua de 8 mai, adică marți la Paști s-au auzit la Radio că neamțul a pus arma jos și este PACE”.

Curățenia sufletească și morala absolută de sorginte religioasă și cutumiar-etnică ni-l dezvăluie pe eroul nostru în alte câteva situații limită, demne de exemplu de manual: la Radința nu pofteste a mânca dintr-o găină pe care tovarășii săi au furat-o, nici în ruptul capului; în altă scenă este șantajat să mănânce câțiva cartofi prin refuzul camarazilor săi de a mânca fără dânsul pe care îi mănâncă dar „nu de bună voie mănânc acum și așa am mâncat în două cu lacrimi” (pag. 39) - erau tot de furat, ș.a.

În aceeași notă a împăcării cu sine și cu divinitatea se înscriu și toate scenele religioase relatate; astfel, dacă în mai 1916 nota că „De când suntem aici atâta bucurie am că suntem cu cortilul lângă biserică și în toată seara umblu la biserică” (pag. 63), iar pentru că „tot acolo eram vreo câțiva, la companie credincioși, așa că vinerea nu mâncam până seara și mai mult pită seacă” (pag. 67).

Demnă de condeiul unui dăruit narator este și scena alegerii unei zile de postit, autorul întrecându-se pe sine în ilustrarea momentului: „Apoi am fost ascultat de ceilalți, am făcut 7 popiroașe, am scris pe fiecare popiroș câte una zi, apoi le-am sucit ca ouțele și le-am pus în șapcă, am aprins luminile, ne-am rugat lui D-zeu în dăruniți, Tatăl nostru, Născătoare și Psalmul 50, ca D-zeu să ne arate că pe care zi să o ajunăm. Apoi mă roagă toți pe mine ca eu să aleg, adică să iau popiroșul din șapcă, apoi să ne rugăm iarăși lui D<umne>zău, eu ca să-mi arate D<umne>zău să mă îndrepte care zi este lui plăcută, pe acela popiroș să-l aleg. Și iau un popiroș și îl dau la unul să-l citească și citește cu glas vineri” (pag. 67-68).

O categorie aparte s-a dovedit a fi în acest veritabil jurnal de front și informațiile militare, zvonuri sau certitudini aparținând realității sau diversiunii care iluminau sau, deopotrivă, îi înnegurau orizonturile așteptării: “13/XII (1916) am auzit că România au pus armatele jos, ca și Muntenegru și se aude amu că este mare sfat de pace” (pag. 98), în 25/V (1917) au venit aeroplane d-ale rusului până la Sighet și au aruncat bombe” (pag. 110), în 9/II (1918) au venit telegrama că s-au făcut pace cu Ucraina...” (pag. 131), în 29/VIII (1940) au hotărât în Viena că Ungaria să capete 9 comitate cu orașele Sighet, Satu Mare, Oradea și Cluj. În 5/IX au intrat armata ungară în Sighet cu mare pompă” (pag. 144/145). “În 18/X (1944), ora 11, au venit rușii în sat”, “În 1/II (1945) Sighetul s-a predat la ucrainenii” (pag. 153), “În ziua de 8 mai adică marți de Paști s-au auzit la Radio că neamțul au pus arma jos și este PACE. În 9 mai România au declarat zi de serbare, toată lumea serbează și se veselesc” (pag. 154), ș.a.

Se cuvine apoi să-l observăm pe obositul nostru pelerin apșan uimit în fața elementelor de civilizație pe care trebuie să le asimileze: medicină naturistă, ora de vară, eclipsa, aspirina, cinematograful, mâncatul broaștelor de către italience, balonul, aeroplanul, bomba atomică, ș.a.

Pentru un cititor familiarizat cu graiul maramureșean și avizat în deslușirea unor regionalisme de o frumusețe rară, în fapt adevărate nestemate de limbă latină populară, întregul demers lingvistic este un ceremonial, o consacrare a limbii române în drepturile sale, iar observația pe care eroul nostru o face față de limba italiană nu face decât să-i confirme lui distincția de a se situa într-o cultură demnă,

egală cu toate celelalte: „Și pe aici (orașul Zambana, din regiunea Tirol – n.n. I.G.) țivilii toți îs italieni putem vorbi cu ei, că limba italienească seamănă mult cu limba românească” (pag.69).

De un mare realism istoric și o dramatică povară sufletească se dovedesc a fi episoadele referitoare la deportările evreilor, la recrutările pentru detașamentele de munka-szaszad sau perspectivele venirii rușilor: „Acum se apropie durerile, rușii se apropie de graniță ... În Duminica Floriilor toți jizii au fugit, apoi s-au așezat fain și iară au venit. În 20/IV (1944) la toți jizii le-au semplebuit căsurile, le-au luat banii și aurul. Este mare întristare și cei mai mulți fug în păduri. David Ber încă au fugit și în 2 săptămâni au fost fugit, apoi l-au prins în Apșa de Sus jandarmii îmbrăcați în haine românești. Apoi în 25 aprilie (1944) au venit jandarmi și mulți polițuri și au strâns multă cară și au dus pe toți jizii în Slatina și pemintele le dau în parte la creștini. Aceste vremuri de astăzi sunt ca niște minuni, ce vedem astăzi nu s-o nici auzit... În 24 IV (1944) au dus toți jizii din Slatina ce au fost strânși din mai multe sate. Doctorii Berko, Junger, Weisz și Salpeter s-au otrăvit” (pag. 149-150).

D'al capo al fine, scriitura de față, un jurnal pentru sine, uneori (vezi paginile prevăzute cu interdicția de a nu se citi, referitoare la modalitatea în care femeia rămâne gravidă!) este, cum era și firesc și un fidel jurnal meteorologic.

În buna tradiție a „cărților”, a oamenilor abia alfabetizați, toate începând cu invocarea divinității, a sănătății și apoi a vremii, naratorul nostru reține anii de secetă, anii geroși, furtuna, zăpada, frigul, dacă a fost sau nu drum de sanie, cutremurele, ș.a. Oarecum paradoxal, deși ne aflăm în matricea unui destin sacru, omul nostru, în empirismul său se închipuie și distribuie într-un rol de mic stăpân al propriului destin, constatăm că și experiența umană, concretizată în calendare are o mare valoare: „Vara (1938) toată ploioasă, tare cu greu fac oamenii otăvile. În septembrie este mare frică de război: cehii cu nemții. Vremea din 8/IX n-au plouat până în 6/X. s-au copt mălăiele. Au spus bine călindarul cel pe 140 ani” (pag. 140).

Obligați, oarecum, să părăsim aceste rânduri, picături esențiale, izvorâte din inima unui mare om, o conștiință care se revarsă aproape hieratic asupra sa și asupra semenilor („omul lui D-zeu!). Rămâne să mai constatăm că întregul demers al acestui pelerin prin istorie se petrece mai mult la persoana întâi singular și mai puțin la persoana întâi plural, deoarece pluralul se mai refăcea cu fiecare epocă istorică; totuși omul nostru și faptele sale reverberează conivent cu ființa națională, doar dacă nici el nici semenii săi nu-i resimt aproape deloc, mireasma-i ocrotitoare. Parafrazând o mare conștiință istorică și analizând comportamentul uman și național al eroului nostru ne vedem îndreptățiți să-l acoperim cu admirația noastră istorică pentru că și el este o fărâma din minunea și miracolul numit poporul român.

Résumé

Le journal dont on fait le compte rendu est, en fait, l'expression de la profession de foi, un modèle de conduite humaine qui décrit aussi la vie d'un vrai Homme, une existence soumise au rouleau de l'histoire qui perd certaines luttes face à l'implacable, mais qui reste invaincue.

Surnommé „L'homme du Dieu” le héros des lignes présentes vit sous les temps, abléché par les opportunités il arrive souvent d'être l'enfant de son propre destin en se soulevant chaque fois au dedans de sa propre statue humaine et identitaire.

En décrivant une période entre juillet 1914 et le fatidique année 1954 le démarche présent est un témoignage de la personne simple, sincère, donc crédible par raport à l'histoire avec ses vicissitudes, une confiance encadrée asymptotique dans une littérature historique de tiroir.